

Bebyggelsesmønstre

Skolegade og Vesterbrokvarteret

Området afgrænset af Zahmsgade, Blæsbjerggade, Skolegade og Sct. Jørgens Gade udgør et typisk brokvarter. Det er den første større bydel uden for bymidten, og den blev i anlagt slutningen af forrige århundrede. Villagade, Konsul Graus Gade og Langelinie blev dog anlagt allerede i 1860'erne. Kvarterets bebyggelse består stort set af en sammenhængende randbebyggelse af små 1 1/2- og 2 1/2-etages ejendomme.

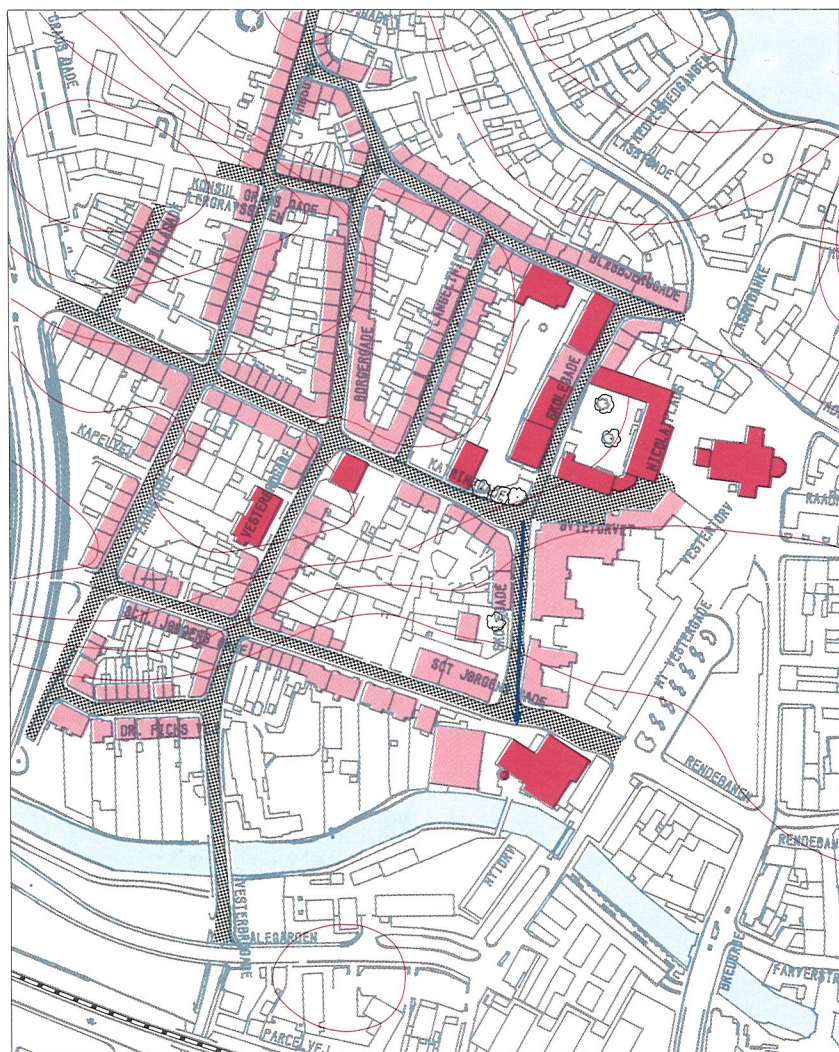
Området ligger på en højderyg neden for nordskrænten i lavningen mellem Vifdam og Ådalen. Områdets højeste punkt findes ved Konsul Graus Gade i vest, hvorfra terrænet falder jævnt til alle sider. Der ligger flere skoler i området. I området lå byens ældste skolehus, som sandsynligvis blev opført på kirkegården i 1566, og skænket til byen af Dronning Dorothea. Siden er der sket en total udskiftning af latinskolens oprindelige bygninger, men placeringen er den samme. Den nuværende skolebygning er fra 1845, men er ombygget i slutningen af 1930'erne. Fra 1880 husede bygningen Kolding Gymnasium, men efter at gymnasiet flyttede ud i 1975, har Social- og Sundhedsforvaltningen overtaget bygningerne. Det trefløjede anlæg ligger tæt op til Sct. Nicolai Kirke, med det store, kvadratiske gårdrum mod Skolegade.

Siden det første skolehus er der blevet placeret flere andre skoler i Skolegade og kvarteret vest herfor. På hjørnet af Skolegade og Blæsbjerggade ligger Borgerskolen, som er fra 1856-57. På dette tidspunkt lå gaderne endnu i byens udkant. I forlængelse heraf ligger den grå friskolebygning, som kom til i 1879; Sct. Nicolai Skole på hjørnet af Skolegade og

Katrinegade blev opført i 1898. Det tidligere gymnastikhus til Sct. Nicolai Skole, nu Katrinegadesalen, ligger med gavlen mod Katrinegade, og længere oppe i Katrinegade ligger den tidligere Døtreskole, som nu huser Voksenundervisningscentret. Bygningen blev opført i 1891. Endelig er der Kolding Realskole i Vestergade, som har til huse i den tidligere Tekniske Skoles bygninger fra 1889.

Den nordlige del af Skolegade er præget af disse store skolebygninger. Syd for Katrinegade har bebyggelsen en anden karakter. Ved Katrinegadekrydset er der tilløb til en pladسدannelse, som dels er dannet af det kileformede rum, der er opstået mellem Latinskolen og det nye byggeri Midtgården, og dels af det byrum, Sviatorv, der opstår mellem Sct. Nicolai Skole, Katrinegadesalen og bebyggelsen langs Katrinegades sydside. De eksisterende arkitektoniske kvaliteter kunne her forstærkes ved en mere sammenhængende plan for pladsen.

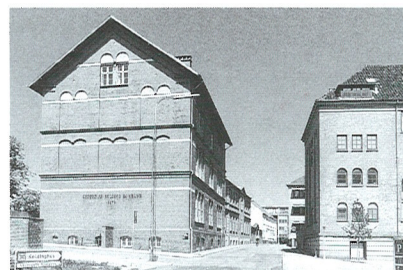
Området er i dag præget af de markante skolebygninger, og dets store arkitektoniske og miljømæssige kvalitet skyldes først og fremmest det homogene og uspolerede helhedspræg.

Skolegade og Vesterbro. 1:4000.

Katrinegade set ned mod Skolegade. Til venstre ses gavlen af "Katrinegadesalen", den tidligere gymnastiksal til Sct. Nicolai Skole.

Skolegade set mod nord med Sct. Nicolai Skole fra 1898 i forgrunden.

Småhuse i Villagade.

Middelalderbyen

Kolding var i middelalderen en by af stor national betydning. Kongefamilien med følge tog ofte ophold på Koldinghus, og de hyppige besøg samt de mange adelsfolk, som kongeslottet trak til, skabte en god indtægtskilde for byen. En anden betydelig indtægtskilde var studeeksporten. Kolding var ét af de kun to steder i Jylland, hvorfra stude legalt kunne føres over grænsen. Dette medførte naturligvis, at der også opstod en vis koncentration af handlende.

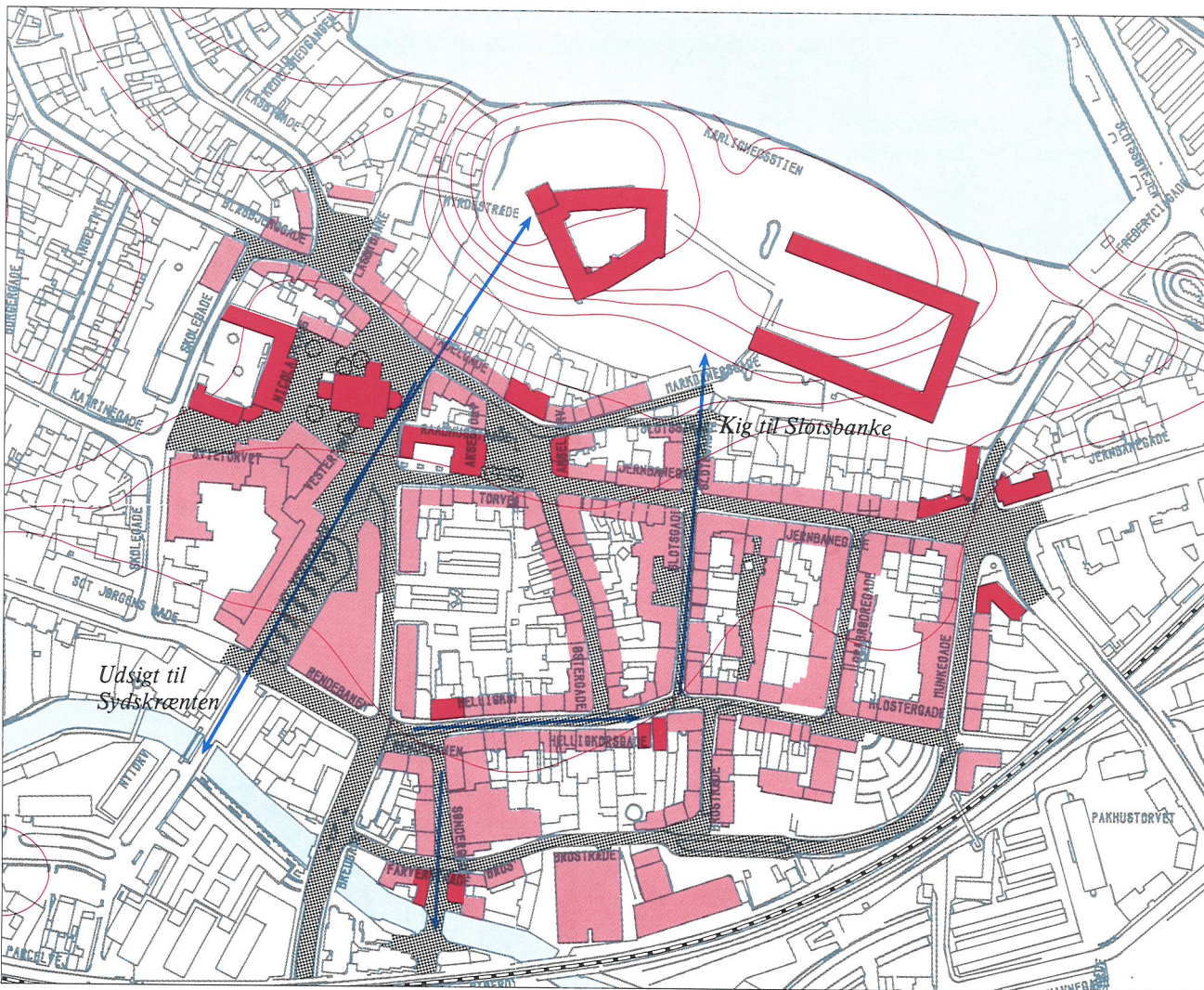
Det middelalderlige byområde ligger mellem slotsbanken i nord og Kolding Å i syd. Fra områdets højeste punkt ved Sct. Nicolai Kirke, der ligger ca. 8 meter over havoverfladen, falder terrænet jævnt mod syd. Byområdet strakte sig i middelalderen fra Slotsgade/Klostergade i øst, hvor Gråbrødre Kloster lå, indtil det i forbindelse med reformationen blev nedlagt i 1530, til Skolegade i vest, hvor spedalskhedshospitalet Sct. Jørgensgård lå, lidt uden for byens afgrænsning, indtil det blev nedlagt i 1543.

De vigtigste gader i middelalderbyen var nuværende Torvegade, Østergade, Vestergade, Rendebanen, Helligkorsgade, Søndergade og Brostræde. Disse gader har i dag stort set det samme forløb som oprindeligt. Gadeplanen i den gamle bydel er dog blevet ændret ved forskellige vejgennemføringer. I den sydvestlige del af middelalderbyen er der i nyere tid foretaget nogle store omdisponeringer. Bredgades gennembrud i Vestergade/Østergade-karréen i 1943 lagde grunden for en række store totalsaneringer. Kvarteret omkring Sct. Nicolai Kirke er endnu præget af disse rydninger og kan i dag virke noget usammenhængende.

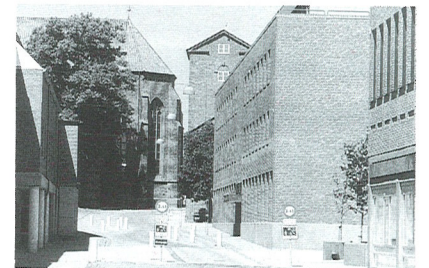
Det er kendetegnende for byens ældste pladsdannelser, at her ligger også byens mest betydningsfulde officielle bygninger. Rådhuset ligger på Akseltorvs vestside, og Sct. Nicolai Kirke ligger midt på Nicolaiplads. De nyere byrum er oftest opstået i forbindelse med byfornyelse, gade-gennembrud eller anden byomdannelse. Her tænkes f.eks. på Låsbybanke, Lilletorv og AL-Passagen, men der findes ikke på samme måde markante bygningsværker i tilknytning til disse nye byrum.

Størstedelen af middelalderbyens bebyggelse består af en randbebyggelse på 2-3 etager, der over butikshøjde i mange tilfælde fremstår med prægtigt udsmykkede facader. De mange bygninger fra slutningen af 1800-tallet afspejler den betydning, industrialismen fik for byens udvikling. Periodens nybyggeri afstedkom en omfattende fornyelse af hele bygningsmassen i den gamle bykerne, hvilket betød, at der er i dag kun er bevaret ganske lidt fra tiden før midten af 1800-tallet.

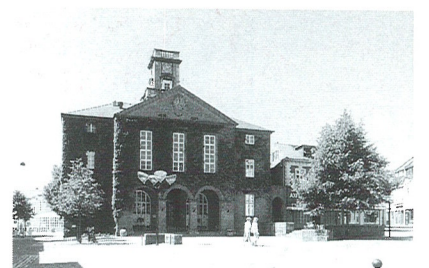
I bydelens udkant ligger der en række markante bygningsværker. Der er først og fremmest tale om Koldinghus med Staldgården; Sct. Nicolai Kirke; Social- og sundhedsforvaltningen, den tidligere Latinskole; Rådhuset; Hotel Kolding; Skatteforvaltningen, tidligere Nationalbanken og Biblioteket. Lidt sydligere domineres gadebilledet af en række nyere bygninger, f.eks. Føtex med både butiks- og parkeringshus, JTAS-bygningen, Klostergården og Brostræde 3-5, de tidligere FDB-fabrikker. Disse bygninger afviger både i størrelse og udtryk fra bykernens øvrige bygninger, samtidig med, at de med deres bymæssige placering udgør en uharmonisk afslutning af middelalderbyen ud mod Kolding Å.

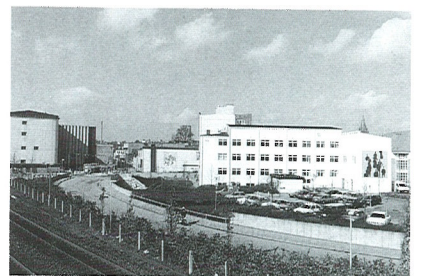
Den middelalderlige bykerne. 1:4000.

Sct. Nicolai Kirke og Rådhuset set fra Bredgade mellem de nye karréer.

Akseltorv med Rådhuset.

Det sydøstlige hjørne af bykernen med Klostergården.

Fra Banegården til Låsbygade

For foden af den nordlige skrænt udgør en række gader et samlet forløb, der går fra banegården til Låsbygades afslutning. Gadestrækningen drejer neden om den lerbanke i ådalen, som Koldinghus er placeret på. Terrænet stiger svagt fra øst mod vest. Strækningen er delt i to helt forskellige forløb, der hver især er karakteristiske for det tidspunkt, de er anlagt. Jernbanegade er med sin større bredde og det helt retlinede forløb, som fortsætter tværs gennem en gammel karré, et klart udtryk for den nye tidsepoke, som jernbanens indtog i byen repræsenterede. I modsætning hertil ligger Låsbygade med sit snævre og snoede forløb. De to gadeforløb kobles sammen af Adelgade, der i øvrigt også forbinder tre af byens pladser, Akseltorv, Nicolaiplads og Låsbybanke.

Banegårdspladsen og Jernbanegade

Kolding Banegård blev indviet i 1866, og banegården lå på indvielsestidspunktet forholdsvis langt fra selve bykernen. I dag er der fra banegården mod nordvest åben udsigt over Slotssøen til nordskrænten overfor. Banegårdspladsen indrammes af stationsbygningen, Slotsmøllens bygninger og Saxildhus, der fint markerer overgangen fra Banegårdspladsen til Jernbanegade. Banegårdspladsen mangler i nogen grad rumlig kvalitet, hvilket især skyldes, at Slotsmøllens bygningskompleks vender ryggen mod pladsen.

Jernbanegade er opdelt i en bred del, som strækker sig fra Banegårdspladsen til Buen, og en smal del, der fortsætter fra Buen til Akseltorv. Krydset mellem Fredericiagade, Buen, Jernbanegade og Munkegade fungerer som et stjerneformet trafikknudepunkt, hvor stjerneformen understreges af en række store bygninger på alle fem hjørner.

Den smalle del af Jernbanegade blev anlagt i 1850'erne. Det skete efter salget af slottets urtehave. I 1876 skabte et gadegennembrud gennem Slotsgade/Østergade-karréen direkte forbindelse til Akseltorv. Først hen i 1880'erne begyndte udbygningen af den brede del af Jernbanegade. Bygningsmæssigt er denne langt mere uensartet end den smalle del, ligesom den er præget af en større udskiftning af bygningsmassen.

Akseltorv og Nicolaiplads

Akseltorv har eksisteret siden middelalderen, og det er her, byens rådhus ligger, som det i øvrigt har gjort siden 1500-tallet. Det nuværende

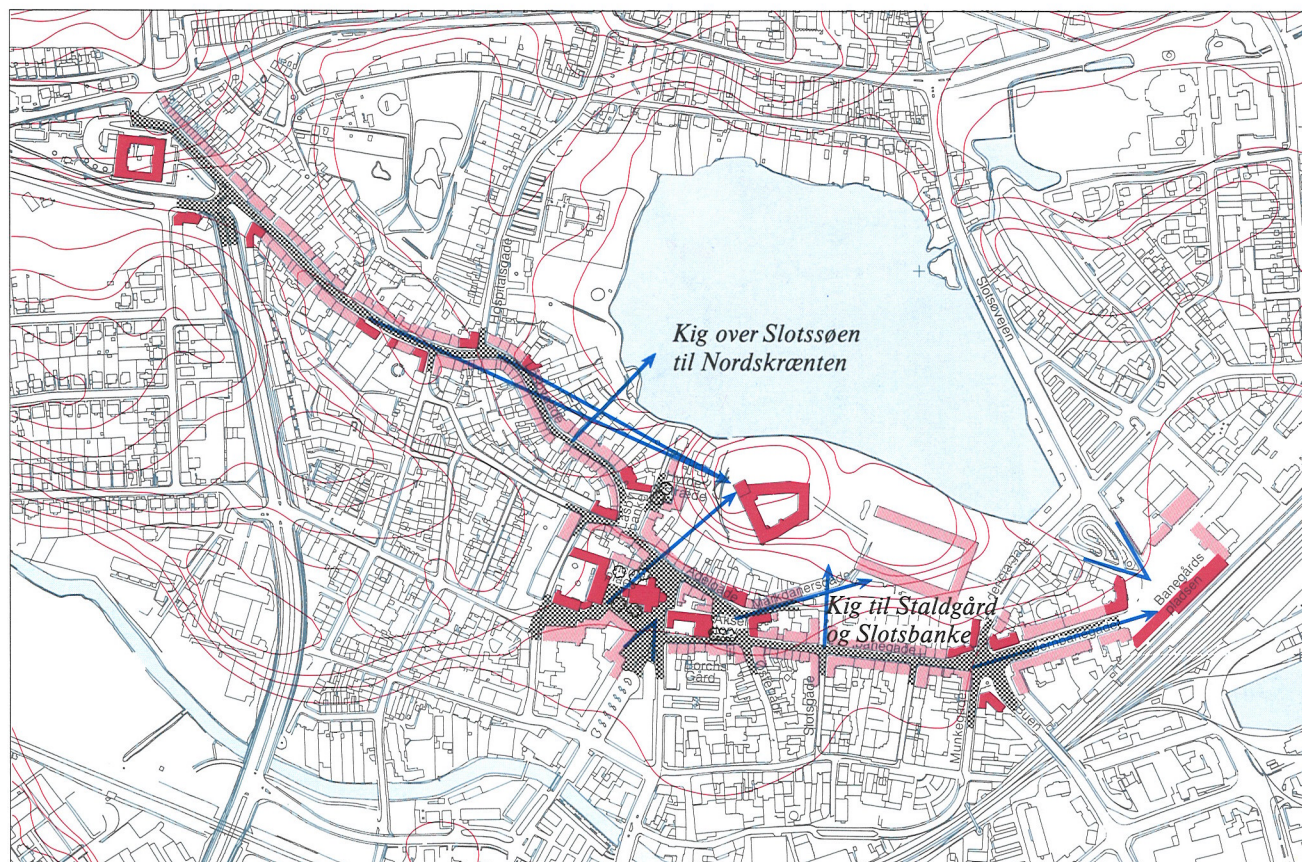
rådhus er bygget i 1873-75 og ombygget i 1924-25. På torvet ligger en del andre markante bygninger, Hotel Kolding, bankbygningen Akseltorv 6 og Borchs Gård fra 1595. Fra Akseltorvs nordvestlige hjørne er der via Markdanersgade et kig til Staldgården på slotsbanken. I det nordøstlige hjørne fører Adelgade fra torvet videre til Nicolaiplads med Sct. Nicolai Kirke. De skæve åbninger fra Markdanersgade og Adelgade giver en fin adgang til Akseltorv, samt et godt overblik over pladsen.

Kirketorvet var indtil 1825 byens kirkegård. Sct. Nicolai Kirke ligger midt på pladsen. Pladsen er en smule forvredet i forhold til kirkens øst/vestlige orientering. Det nye byggeri, Midtgården, har derimod retning skråt ind på kirken. Herved skabes mange skæve hjørner og uklart definerede rum, der gør det vanskeligt at opfatte både pladsen og kirken i sin helhed. Foruden Midtgården er opført et andet forretningsbyggeri syd for kirken. Fra pladsen er der mellem de to nye bygninger udsigt til kvarterer syd for ådalen. Nordfor indrammer Adelgades bygninger pladsen.

Adelgade og Låsbygade

Adelgade og Låsbygade forbindes af Låsbybanke, der opstod ved en række nedrivninger i 1930'erne. Fra pladsen er der via Hyrdestræde adgang til slotsbanken og Slotssøen.

Fra 1500-tallet har Låsbygade fungeret som byens indfaldsvej fra vest. Indtil midten af 1870'erne var Låsbygade tillige den vigtigste handelsegade, men med banegårdens placering øst for byen, rykkede handelscentret mod øst til Jernbanegade og Østergade. Mellem Låsbybanke og Hospitalsgade er Låsbygade meget smal og kroget. Lige før Hospitalsgade udvides gadebredden og der sker en jævn terrænstigning. Herfra tegner profilen af Koldinghus sig over hustagene. Enkelte bygninger markerer sig i den ellers meget homogene randbebyggelse. Især Svaneapoteket, Restaurant Casino og arkitekt Ernst Petersens trappetårn på hjørnet ved Låsbybanke fungerer som et par tydelige fikspunkter. Og på den tidligere markedsplads for enden af Låsbygade ligger Låsbyhøj som en flot afslutning på dette gadeforløb.

Låsbygade, Adelgade, Jernbanegade og Banegårdspladsen. 1:8000.

Den slyngede Låsbygade med Koldinghus-tårnet som point de vue.

Jernbanegade med stationen som point de vue.

Ndr. Ringvej

Nord for byen ligger Ndr. Ringvej og danner en terrasse i den stejle skrænt. Vejen løber i tracéet fra den nedlagte Egtvedbane og følger derfor terrænets kurver. I vejens vestlige ende ligger stadigvæk den tidligere Nordbanegård. Ndr. Ringvej blev anlagt i 1930'erne for at aflaste gaderne i centrum, hvor al trafik gennem byen hidtil havde mødtes på Akseltorv. I løbet af 1930'erne og i begyndelsen af 40'erne blev der langs ringvejen opført en del etageejendomme i serier på to eller flere.

Bebyggelsen på skrænten omkring ringvejen danner flere terrasser. Langs en svag krumning i selve ringvejen ligger der en række ensartede etagehuse, og langs de parallelle veje på begge sider af ringvejen ligger der en tilsvarende bebyggelse. Hele den terrasserede skrænt folder sig smukt ud over den gamle, tætte bykerne, og der er en storslået udsigt over byen herfra. Langs ringvejens videre krumning glider byen forbi som et kæmpepanorama med Låsbyhøj i den ene side og Koldinghus i den anden. Ved Gøhlmannsvej og ved Koldingbjerg ligger der to huse på tværs af skrænten. De bryder således det øvrige bebyggelsesmønster og fungerer som en indramning af det markante vejforløb. På toppen af den terrasserede skrænt ligger Kikkenborggården, som med sin højtliggende placering og kompakte form forrykker terrassebebyggelsens harmoniske balance.

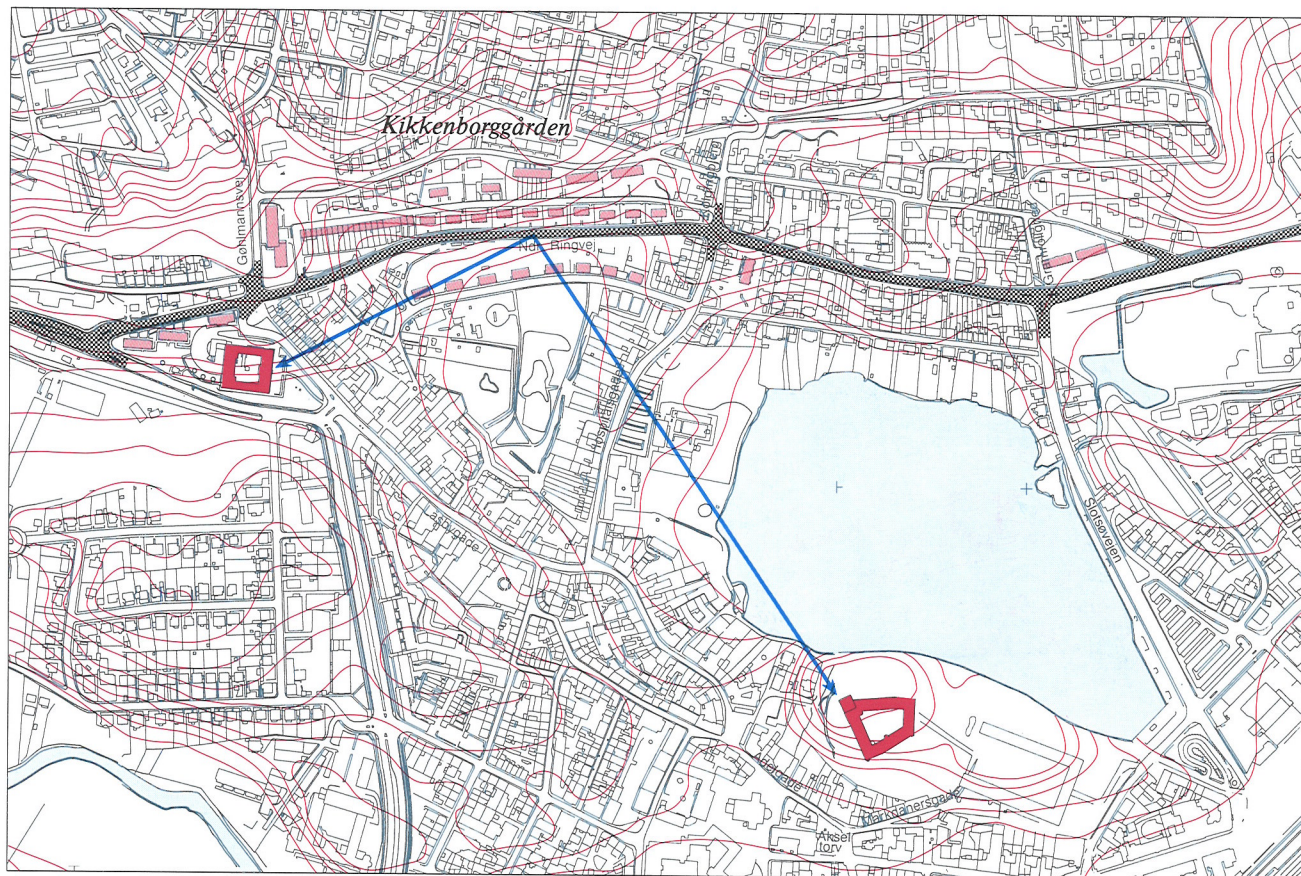
Ndr. Ringvejs forløb over skrænten er fint markeret af lave hække, der følger vejen i begge sider. På strækningen nede ved Byparken er skrænten ikke så stejl og bebyggelsen mere blandet. Den lave hæk langs parken og etagehusene ved Gramrolighed markerer tydeligt sammenhængen med den øvre del af Ndr. Ringvej.

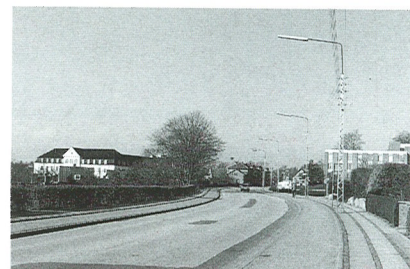
De ensartede etagehuse langs nord-siden af Ndr. Ringvej.

Udsigten fra Ndr. Ringvej med Vifdamhusene nedenfor og Koldinghus og Låsbyhøj i hver sin ende af horisonten.

Ndr. Ringvej. 1:8000.

Den vestlige ende af Ndr. Ringvej med Låsbyhøj til venstre og Egtvedbanens banegård midtfor.

Den terrasserede skrænt set fra Vifdam med Kikkenborggården på toppen.

Tøndervej

Kvarteret omkring Tøndervej ligger ved foden af den sydlige dalskrænt, som mod nord afsluttes af jernbanen og mod syd af Vejrupgade. Vejrupgade følger åen i bunden af dalen, mens Tøndervej og Ottosgade ligger på hver sin "hylde" længere oppe ad skrænten. Tøndervej er fra gammel tid indfaldsvejen fra Seest og det øvrige vestlige opland. Forbindelsen ind til Kolding foregik via Haderslevvej og Sønderbro, der var den eneste bro over Kolding Å. Under den kraftige vækstperiode i slutningen af 1800-tallet begyndte byen også at brede sig syd for åen. I løbet af få årtier var hele området mellem jernbanen, kirkegården og Stejlbjerg bebygget, og der blev etableret en gangbro ved Vesterbrogade.

Tøndervej-kvarteret er et typisk brokvarter med karréer, som består af en tæt boligbebyggelse i randen og erhvervsbygninger inde i karréerne. Størstedelen af bebyggelsen udgøres således af en treetages randbebyggelse, lige bortset fra Bjerggade og en del af Tøndervej, som består af små énetages huse med haver og udhuse bagved. Fælles for begge områder er imidlertid den meget tætte, sammenhængende og homogene karakter, bebyggelsen har. Kirkegårdens store alléer og villahaverne syd for Tøndervej udgør i denne sammenhæng et par markante, grønne elementer.

Tøndervej er kvarterets hovedgade med større bredde og finere dekorede huse end sidegaderne. Den spiller endvidere en vigtig rolle i forbindelse med den rejsendes ankomst til byen. Fra det store, åbne trafikryds nede i ådalen stiger Tøndervej svagt opad skrænten, og glider herfra over i byens veldefinerede og sluttede gaderum. Forløbet afsluttes af det tårn- og spirprydede Sønderbro Apotek, der står som point de vue for enden af Tøndervej. De nordlige sidegader peger skråt fremad mod Koldinghus, hvis tårnsilhouet står lige midt i gadebilledet.

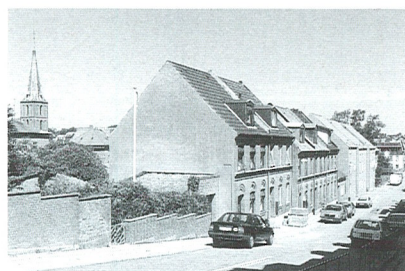
Tøndervej set mod øst med spiret på Sønderbro Apotek som point de vue.

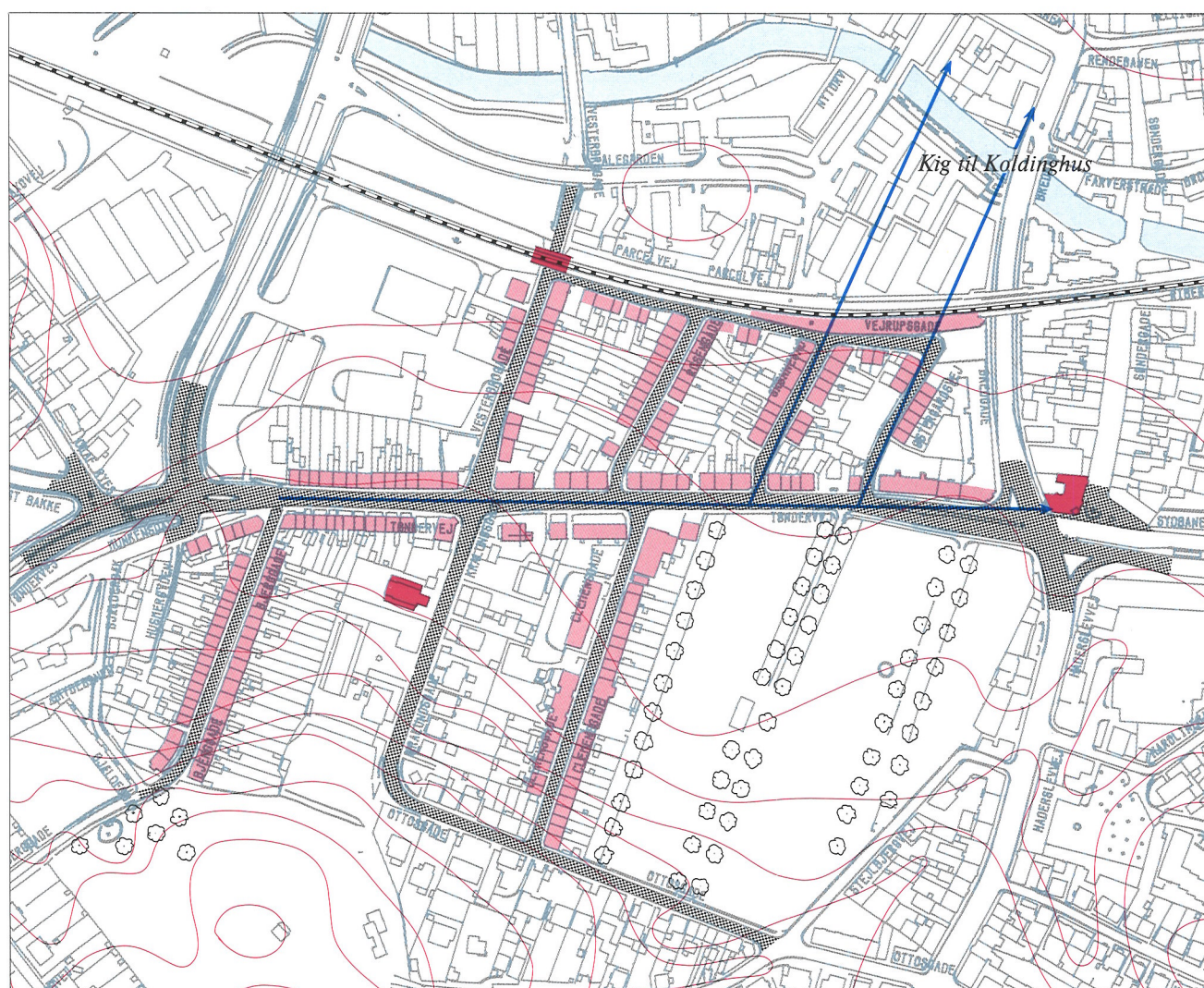
Vejrupgade langs med jernbandedmningen.

Udsigten fra Tøndervej ned igennem Grønnegade mod Koldinghus.

Udsigten ned gennem Clemensgade fra Ottosgade. Til venstre ses tårnet på Sct. Michaels Kirke.

Tøndervej-kvarteret. 1:4000.

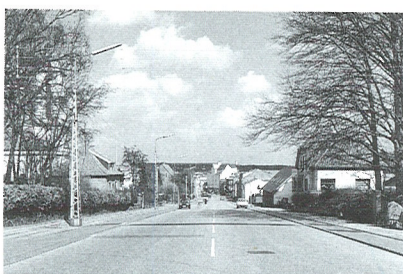
Den sydlige indfaldsvej

Haderslevvej er den gamle indfaldsvej fra syd og udgjorde i sin tid hovedfærdselsåren mellem Danmark og det daværende tyske rige. Vejen fører ved Sønderbro over Kolding Å til byen på nordsiden af ådalen. Den nuværende bro af granit er fra 1808, og den afløste en ældre bro af træ. Det vides ikke, hvornår den første træbro over åen blev opført, men der har sandsynligvis allerede i middelalderen været en bro på stedet. På Braunius' prospekt fra 1586 ses tydeligt en træbro over åen. Før reformationen var der en smule bebyggelse syd for broen, men den blev tidligt opgivet, og arealerne blev først bebygget igen omkring 1800-tallets begyndelse. Udbygningen af den sydlige bydel tog dog først for alvor fart fra slutningen af 1800-tallet.

Fra syd løber Haderslevvej langs plateauet over Koldings sydkrænt. Efter et knæk i vejforløbet ved Bellevuegade, hvor der ligger en række fine villaer, falder vejen brat ned mod Kolding Ådal og Sønderbro. Herfra kan byen overskues med Kristkirken som den dominerende bygning i forgrunden og Koldinghus i baggrunden.

På vej ned ad bakken fører Haderslevvej forbi Kristkirken, som er opført i nyklassicistisk stil. Efter Kristkirken bliver bebyggelsen mere bymæssig og sluttet og ender i Søndergades intime gaderum. Gaden fortsætter under jernbanen og føres derefter straks efter op over åen ved Sønderbro. Jernbanens gennemskæring syd for Sønderbro virker her som visuel barriere.

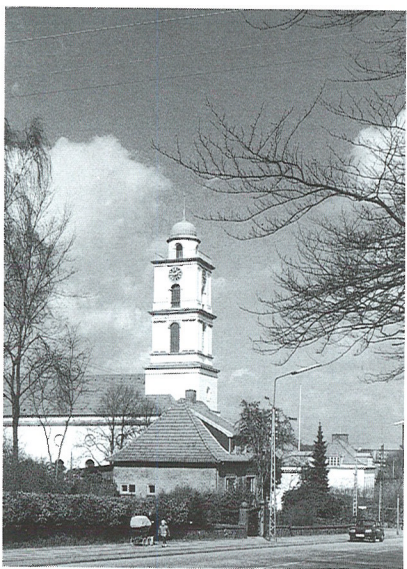
Omkring Sønderbros sydside er der i sammenhæng med et nyere butikskompleks skabt en plads ned til åen. Pladsen er således det eneste sted i byen, hvor åen indgår som et bevidst element i bymiljøet. Den nye bebyggelse og det tilhørende inventar virker imidlertid temmelig rodet og ustruktureret. De nye bygninger står i et skarpt modsætningsforhold til de ældre bygninger nord for åen. Det drejer sig først og fremmest om J.P.Jensens købmandsgård på østsiden af Søndergade, der blev opført i begyndelsen af 1800-tallet, og det tidligere farveri på vestsiden, der er fra midten af 1800-tallet. Disse bygninger svarer både i udtryk og proportionering fint til den nyligt restaurerede og fredede Sønderbro.

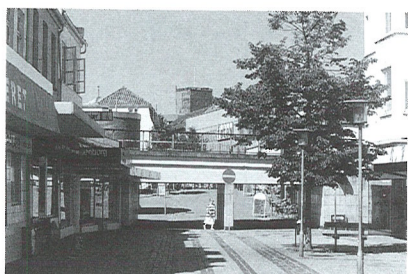
Kig ned ad Haderslevvej mod byen.

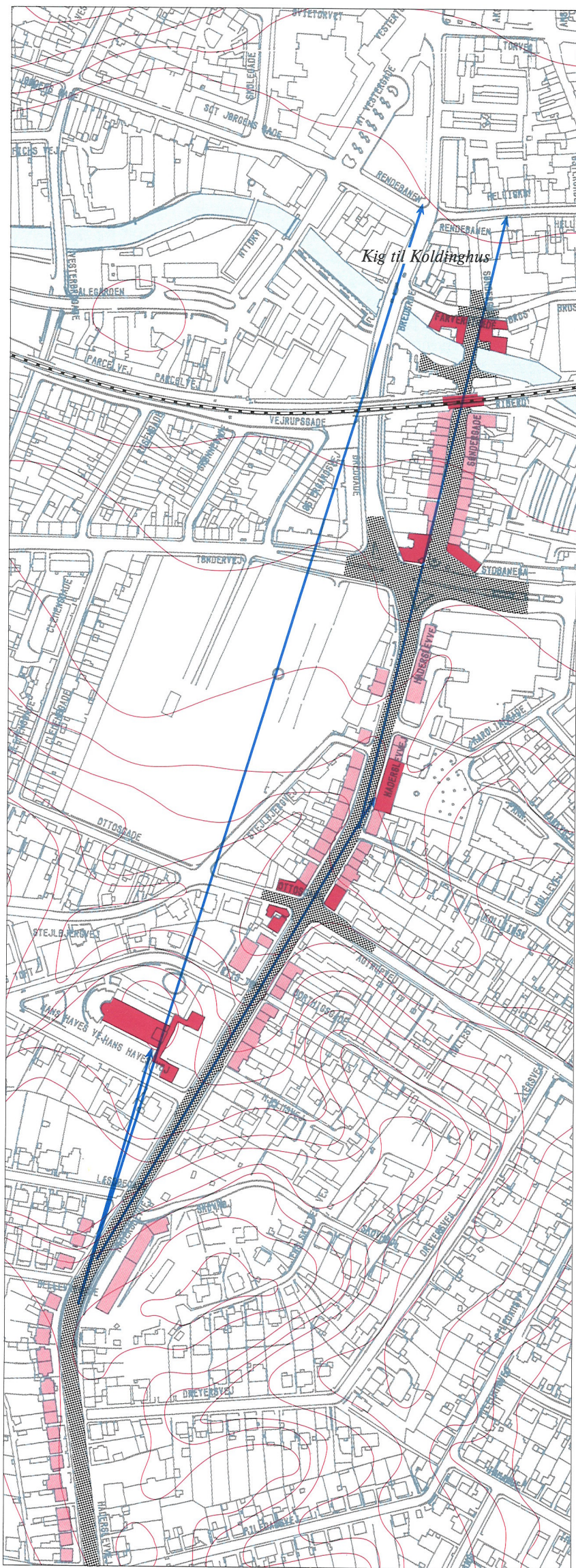
Sønderbro og J. P. Jensens købmandsgård.

Kristkirken ved Haderslevvej.

Jernbanen krydser over Søndergade umiddelbart syd for åen. I baggrunden ses tårnet på Koldinghus.

Haderslevvej og Sønderbro. 1:4000.